

BIBLIOTHEEK
DIENST VOOR DE
IJSELMEERPOLDERS

WERKDOCUMENT

LANDBOUW IN DE MARKERWAARD

door

G.G. Boers

1978-307 Abw

januari 1977

R

12338

DIENST VOOR DE IJSELMEERPOLDERS
SMEDINGHUIS
LELYSTAD

IR
12338

1. Inleiding

Door de Raad van de Waterstaat is in het Markerwaardrapport (Raad van de Waterstaat, 1976) aan de minister geadviseerd o.a. een deel van deze nieuwe polder een agrarische bestemming te geven. Het advies van de Raad stoelt op het rapport van de Zuiderzeecommissie.

In het genoemde advies wordt geen uitsluitel gegeven omtrent de mate waarin Landbouw in de Markerwaard qua oppervlakte aan bod komt.

Daarbij dient er te worden bedacht dat er diverse mogelijkheden van agrarische bestemmingen zijn zoals b.v. akkerbouw, weidebouw, tuinbouw, fruitteelt en bloembollen, die per teelt weer specifieke eisen stellen aan o.a. bodem en waterhuishouding.

In par. 2 zal aandacht worden besteed aan een aantal fysische basisgegevens uit "Verkenningen Markerwaard". (V.M.) (R.I.J.P., Z.Z.W., 1975). In par. 3 is aan de hand van recente gegevens getracht een verwachting omtrent de ontwikkeling van de landbouw toe te lichten. Globaal wordt in deze paragraaf in het kort ingegaan op o.a. de voedselsituatie, de waarde van de landbouw nationaal-economisch gezien, het structuurbeleid in de landbouw en de problematiek t.a.v. de landinrichting en het landelijk gebied.

In par. 4 zijn de in par. 3 aangehaalde aspecten toegespitst op de Markerwaard. M.a.w. wat is de taak en wat zijn de mogelijkheden van de Markerwaard.

Par. 5 is gewijd aan mogelijke beheersvormen van de landbouw. Gelet op andere toekomstige claims zoals b.v. stedenbouw en een vestiging van een tweede nationale luchthaven is het mogelijk hiervoor gronden te reserveren die tot het moment van een besluit tot realisering c.q. realisering een landbouwkundig beheer kunnen krijgen, waardoor deze gronden zowel economisch als ruimtelijk optimaal kunnen worden beheerd. Daarnaast zal de landbouwkundige verkaveling zodanig moeten zijn dat inpassing van particuliere landbouwkundige exploitatie mogelijk moet worden gemaakt.

2. Fysische basisgegevens

In "Verkenningen Markerwaard" wordt in deel II par. 2.4 uitvoerig aandacht besteed aan de geschiktheid van de grond voor land-, tuin- en bosbouw. Hierbij is uitgegaan van de bodemkundige en topografische gegevens van het gebied. Bij de beoordeling van de geschiktheid is er vanuit gegaan dat de voor elke teelt gewenste waterstand zal worden aangebracht.

Op de kaarten 1 t/m 6 uit "Verkenningen Markerwaard" is de mate van geschiktheid aangegeven voor resp. grasland, akkerbouw, fruitteelt, tuinbouw, bloembollenteelt en houtteelt.

Ter illustratie is voor de aanbevolen poldervorm uit "Verkenningen Markerwaard" (kaart 7) aangegeven wat de globale oppervlaktes zijn van de geschiktheden "zeer geschikt" en "geschikt".

Tabel 1. Overzicht van de globale oppervlaktes van de geschiktheden "zeer geschikt" en "geschikt" voor land-, tuin- en bosbouw voor de aanbevolen poldervorm uit "Verkenningen Markerwaard"

Teelt	Geschiktheid	Zeer geschikt (opp. in ha)	Geschikt (opp. in ha)	Totaal (opp. in ha)
Weidebouw		22.000	5.000	+ 27.000
Akkerbouw		20.000	2.000 à 2.500	+ 22.500
Fruittenteelt		4.500	8.000	+ 12.500
Tuinbouw		4.000	4.000 à 2.500	+ 9.000
Bloembollenteelt		6.000 à 6.500	18.000	+ 9.000
Houtteelt: loofhout		10.000	18.000	+ 28.000
naaldhout		-	10.000 à 12.000	+ 12.000

Bovenstaande oppervlaktes hebben uiteraard een grote mate van overlapping. Zo ligt b.v. de oppervlakte fruittenteelt volledig binnen de oppervlakte landbouw.

Weidebouw en akkerbouw hebben een ruimere keus qua oppervlakte (nl. 27.000 resp. 22.500 ha) dan de tuinbouw (groententeelt), fruittenteelt en bloembollenteelt (nl. 9.000, 12.500 en 9.000 ha). Daarnaast stellen de tuinbouw, fruittenteelt en bloembollenteelt meer eisen aan de grond dan akkerbouw en weidebouw.

Vanuit deze oppervlaktes "sec" bezien, zou derhalve kunnen worden gesteld dat naarmate de oppervlakte van de geschiktheid voor een bepaalde teelt kleiner is, de "zeldzaamheid" relatief groter wordt. Deze relatieve fysische zeldzaamheid zou één van de vele factoren kunnen zijn om deze gronden tijdelijk een extensieve landbouwbestemming te geven waarvoor weinig investeringen nodig zijn en die daardoor gemakkelijk om te bouwen zijn tot intensievere vormen van grondgebruik. Dit geldt met name voor de gronden die geschikt zijn voor hyacintenteelt.

3. Verwachtingen omtrent de ontwikkeling van de landbouw

Landbouw en voedselproductie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Hoewel uit humanitaire overwegingen wordt gesteld dat ieder mens op deze aarde voldoende voedsel tot zich moet kunnen nemen, lijden naar schatting 400 miljoen mensen aan honger en ondervoeding (De Hoogh, 1976).

Uit een studie over de wereldvoedselsituatie op langere termijn blijkt dat in de komende decennia de toekomstige ontwikkeling van de voedselproductie en voedselconsumptie in verschillende delen van de wereld dreigt te vervelvoudigen. Intussen kan de honger alleen worden teruggedrongen door voedselhulp op grote schaal (De Hoogh, 1976).

De resultaten van een voor de wereldvoedselvoorziening geconstrueerd model wijzen uit dat voorziening in de voedseltekorten van alle mensen die aan honger of ondervoeding lijden, jaarlijks beslag zou leggen op 0,6% van het nationale inkomen der rijke landen (De Hoogh, 1976).

De O.E.C.D. heeft in 1974 een onderzoek gedaan naar de vooruitzichten in de eerste 10-15 jaar op het gebied van de wereldvoedselvoorziening. Uit dit onderzoek blijkt dat de toestand in de eerste 10-15 jaar net zo kritisch zal blijven als die nu al is. Volgens de conclusie van dit onderzoek is er een grote kans dat de onzekerheden op de internationale markt van landbouwprodukten erger gaan worden wanneer er geen afdoende corrigerende maatregelen worden genomen. Als een van deze maatregelen ter bestrijding van de onzekere markt wordt aanbevolen:

vorming van voorraden (O.E.C.D., 1976; Landbouwdocumentatie jg. 32, no. 48, 1976).

Deze functie van voorraad houden is in de eerste 25 jaar na de tweede wereldoorlog door de Verenigde Staten vervuld, maar zowel uit eigen belang als uit verantwoordelijkheid voor de mondiale voedselvoorziening is het gewenst en noodzakelijk dat de E.E.G., liefst in internationaal verband, hiervoor een beleid ontwikkelt.

Als achtergrond-illustratie wordt in tabel 2 een overzicht gegeven van de zelfvoorzieningsgraad binnen de E.E.G. (De Veer, 1976).

Tabel 2. Jaarlijkse produktie en verbruik van grondstoffen voor menselijke voeding en veevoerders in de E.E.G. (9) op calorische basis (oogstjaar 1972/1973 verbruiksjaar 1973)

	1	2	3
	Totaal ₂ verbruik (x 10 ¹² k.cal)	Totale ₂ produktie (x 10 ¹² k.cal)	Zelfvoorzienings- graad 2 in % van 1
Granen	391	352	90
Suiker	37	34	92
Aardappelen	16	16	102
Groente, fruit, wijn	20	18	90
Plantaardige vetten	415	9	12,5
Veekoeken	46,5	2	
Graslandvoedergewas- sen	482	482	100
Vlees, eieren	52,5	50,5	96
Melk, zuivel	61	65	107
Dierlijke vetten	19,5	13,5	69

De lage zelfvoorzieningsgraad met plantaardige vetten en veekoeken springt er duidelijk uit. Absoluut gezien is de importbehoefte van graan ook groot nl. 39×10^{12} k.cal. Bij een netto-opbrengst per ha van 13,3 miljoen k.cal aan graan komt deze importbehoefte neer op ca. 3 miljoen ha (nl. $39 \times 10^{12} / 13 \times 10^6$).

De gemiddelde gewasopbrengst in de E.E.G. is ca. 10 miljoen k.cal per ha. In Nederland wordt op veel bedrijven een gewasopbrengst aan graan en aan grasland van 20 miljoen k.cal gehaald, aan aardappelen van 25 miljoen k.cal en aan suikerbieten van 30 miljoen k.cal.

In de Memorie van Toelichting (M.v.T.) van 1977 van het Ministerie van Landbouw en Visserij wordt t.a.v. de voedselsituatie het volgende gezegd: "Gelet op de onzekere wereldvoedselsituatie en gelet op de noodzaak ook in Europees verband daar voedsel te produceren waar dat het best kan zal in de vlakke vruchtbare delta van Rijn, Schelde en Maas - ondanks de sterke urbanisatie en industrialisatie - altijd op een groot deel van de open ruimte landbouw ten behoeve van voedselproduktie moeten plaatsvinden" en "aangezien de noodzakelijke verhoging van de landbouw en voedselproduktie in de ontwikkelingslanden een proces is van vele jaren, werd daarnaast in toenemende mate ook voedselhulp verleend, niet alleen ter leniging van directe noden maar tevens als één van de middelen bij het opzetten van ontwikkelingsprojecten.

Nationaal economisch gezien is het belang van de landbouw in de laatste jaren toegenomen. De cijfers in tabel 3 spreken voor zich.

Tabel 3. Ontwikkeling van in- en uitvoer (in miljarden guldens)
(Bron: Landbouwcijfers 1976)

	Export			Import			Saldo		
	1973	1974	1975	1973	1974	1975	1973	1974	1975
Totale handelsbalans	67	88	87	65,1	87,4	85,7	+1,9	+0,6	+1,3
Deel agrar. handel	17,6	20	21,4	13,1	15,8	15,0	+4,5	+4,2	+6,4
Handel met EEG-landen	48,5	62	61,4	38,6	49,4	48,4	+9,9	+13,4	+13
Deel agrar. handel	13,6	15,4	17	4,9	5,7	5,6	+8,7	+9,7	+11,4

Opmerkelijk is dat het saldo van het deel van de agrararische handel in 1974 (4,2 miljard = 100%) voor ca. 2,1 miljard (= 50%) toegeschreven kan worden aan de tuinbouwprodukten. Dit zgn. "Tuinbouwsaldo" van 2,1 miljard is in 1974 opgebracht op een oppervlakte van ca. 114.000 ha, wat neerkomt op ca. 5 à 6% van de totale oppervlakte cultuurgrond in 1974. Eén ha tuinbouwgrond leverde de handelsbalans in 1974 een positief saldo van ca. f 19.000 op. Binnen de tuinbouwprodukten blijken in 1974 vooral de verse groenten en de sierteeltproduktie een belangrijk deel van dit saldo voor hun rekening te hebben opgenomen.

In de tuinbouwsector blijkt dat het glasgroente-areaal zich thans stabiliseert. Gelet op de hoge energiekosten voor de glasgroente wordt verwacht dat het areaal vollegrondsgroenten toe zal nemen. T.g.v. de economische teruggang wordt verwacht dat het areaal bloembollen en -knollen zich niet sterk zal gaan uitbreiden, mede gelet op een zeer geringe toename over de laatste 10 jaar van gemiddeld maar 15 ha/jaar. Zowel uit oogpunt van structuurverbetering van de fruitteelt als uit concurrentiepositie van de fruitteeler t.o.v. collega's uit vnl. de zuidelijke landen, mag worden verwacht dat reservering van gronden met een relatief hoge fruitproduktie, de fruitteeltsector positief zal beïnvloeden.

Bij de bosbouw doet zich het verschijnsel voor, dat ondanks het feit dat hout een schaars goed wordt, de stijging van de houtprijzen overigens zo gering is, dat indien met een inflatiefactor wordt gerekend, zelfs van een daling kan worden gesproken.

De zelfvoorzieningsgraad in Nederland van hout is dermate laag nl. 7 à 8% en de waardering voor het bos is zo belangrijk toegenomen, dat verwacht mag worden dat areaal uitbreiding niet mag worden uitgesloten. Sinds enige jaren staat de alternatieve landbouw in versterkte mate in de belangstelling, hetgeen samenhangt met het denken over milieuvriendelijke produktiemethoden. Er zijn tal van varianten: landbouw zonder kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen, teeltmethoden voortvloeiend uit de anthroposofische filosofie.

Ten aanzien van het structuurbeleid in de landbouw wordt in de M.v.T. o.a. het volgende gezegd:

- de economische en sociale omstandigheden hebben remmend gewerkt op de noodzakelijke afvloeiing
- ontwikkeling van zoveel mogelijk bedrijven in de middengroep worden opgesteld
- het gevaar bestaat dat op langere termijn de groei van de produktieomvang te veel plaatsvindt via intensivering en te weinig via oppervlaktevergroting.

- door o.a. de schaarste aan cultuurgrond zijn de mogelijkheden van een optimale bedrijfsomvang aan grenzen gebonden
- voor de voorbereiding van het regeringsbeleid ten aanzien van het landelijk gebied en van de landinrichting vormt o.a de Nota Landelijke Gebieden (N.L.G.) een onmisbare bijdrage
- het aangeven van een visie op de uitbreiding van bos, waarbij met name de produktiefunctie meer aandacht zal krijgen.

In de afgelopen jaren zijn door de regering diverse nota's uitgebracht (Oriënteringsnota, verstedelijkingsnota) waarin beleidsvoornemens zijn aangegeven die zonder enige twijfel een aanspraak zullen doen op de landelijke gebieden m.a.w. de oppervlakte cultuurgrond zal steeds verder afnemen. Daarnaast worden door het toekennen van meerdere functies aan bepaalde gebieden (drie groene nota's) bepaalde landbouwkundige ontwikkelingen vertraagd en/of stopgezet (b.v. externe produktie-omstandigheden).

De absolute schaarste aan cultuurgrond, het gevaar dat de produktie-omvang te veel via intensivering plaatsvindt met daardoor een ontwikkeling waarbij de landbouw in ernstige mate op de grenzen van de markt stuit, de toenemende aanspraken van o.a. verkeer en stedelijke activiteiten op de toch al schaarse cultuurgrond en een zgn. "relatieve" schaarste aan cultuurgrond door het toekennen van meerdere functies aan bestaande cultuurgrond waardoor vanuit de landbouw gezien beperkende bepalingen op deze gronden zullen worden opgelegd, zijn aspecten die dringend om een uitbreiding van het areaal landbouwgrond vragen.

In het voorgaande is, gezien de grote mate van complexiteit van de landbouw, niet gestreefd naar volledigheid. Getracht is om de meest relevante aspecten te belichten.

Concluderend kan derhalve worden gesteld dat de voedselproduktie zal moeten toenemen. De uitbreiding en daarmee samenhangend de landbouwproduktie binnen het E.E.G.-landbouwbeleid moeten kunnen worden ingepast. Tevens zullen oplossingen van conflicten bij zowel het landbouwstructuurbeleid als bij het multifunctionele gebruik van de landelijke gebieden in een ruimer kader moeten worden geplaatst.

4. Taak c.q. mogelijkheden van de Markerwaard

Ten aanzien van de in de voorgaande paragraaf beschreven voedselsituatie kan worden gezegd dat een verhoogde graanproduktie voor de binnenlandse markt een geringer beslag op de wereldmarkt voor granen tot gevolg heeft, hetgeen betekent dat de wereldreserve voor crisisgebieden groter wordt. (Markerwaardrapport, deel I).

Binnen het structuurbeleid en de geschetste conflicten en mogelijke oplossingen kan de Markerwaard een duidelijke taak gaan vervullen. Zo zullen b.v. gebieden die op het Oude Land anno 1977 een agrarisch karakter dragen, maar t.g.v. hoge natuurwaarden een reservaatfunctie krijgen in een Markerwaard kunnen worden gecompenseerd.

Mede door het feit dat na droogvallen de poldergronden de eerste vijf jaar bij de staat in exploitatie moeten zijn i.v.m. het in cultuur brengen, kan afhankelijk van maatschappelijke ontwikkelingen een inrichtingsstrategie worden gevolgd die een grote mate van flexibiliteit in zich houdt. Zo kunnen bijv. gronden die in de toekomst een stedelijke bestemming krijgen tot het moment van bouwen in tijdelijke staatsexploitatie worden gehouden. Eveneens geldt dit voor een mogelijke vestiging van een tweede nationale luchthaven.

De in par. 2 aangehaalde "geschikte" en "zeer geschikte" gronden voor fruitteelt en tuinbouw kunnen ook in tijdelijke exploitatie worden gehouden, waarna afhankelijk van de behoefte van dit soort teeltuitbreidingen een definitieve bestemming kan worden gegeven. Mocht in de toekomst bijv. een planologische claim anders dan tuinbouw op de tuinbouwgronden in bijv. het Westland zo groot zijn dat handhaving niet mogelijk is dan biedt een Markerwaard een uitstekend alternatief. Echter niet alleen een planologische claim, maar ook de toenemende verzilting van bijv. het Westland zou in de toekomst dermate ingrijpend kunnen zijn dat continuering van de tuinbouw daar niet verantwoord is. In relatie tot een natuurbestemming zal landbouw in het begin direct moeten wijken, aangezien verwacht mag worden dat men die natuurwaarden niet terug zal kunnen krijgen wanneer eerst landbouw wordt gepleegd met name wanneer gedacht wordt aan natuurbouw op ongerijpte slappe gronden.

5. Beheersvormen van de landbouw

Door Fokkens is een notitie opgesteld ten aanzien van land- en bosbouw. De visie t.a.v. de beheersvormen is dan ook grotendeels uit deze notitie overgenomen.

De beheersvormen die in principe openstaan voor landbouwkundige exploitatie zijn: staatsexploitatie en dan wel als Grootlandbouwbedrijf, of als gesloten bedrijven of als bedrijven in eigen beheer, exploitatie waarvan de bedrijven particuliere ofwel in pacht, erfpacht of eigendom kunnen worden uitgegeven als grootschalige landbouwbedrijven of als gezinsbedrijven.

Bij staatsexploitatie lenen het Grootlandbouwbedrijf en de gesloten bedrijven zich het best voor tijdelijke exploitatie en bedrijven in eigen beheer meer voor een voortgezette exploitatie. Particuliere exploitatie is feitelijk alleen geschikt voor een voortgezette definitieve exploitatievorm.

Literatuurlijst

- De Hoogh, J., Voedsel voor allen, plaats en rol van de E.E.G.
- L.E.I./C.B.S., Landbouwcijfers 1976. 's-Gravenhage, april 1976
- L.E.I./C.B.S., Tuinbouwcijfers 1976. 's-Gravenhage, juni 1976
- Ministerie van Landbouw en Visserij, Rijksbegroting van het dienstjaar 1977. Zitting 1976-1977. Memorie van Toelichting
- Organisation for Economic Co-operation and Development (O.E.C.D.), Study of trends in world supply and demand of major agricultural commodities. Report by the secretary-general, Paris, 1976 (Landbouwdocumentatie, Maatschappelijke wetenschappen jg. 32; no. 48; 1976)
- Raad van de Eaterstaat en Zuiderzeecommissie van de Raad van de Waterstaat, Markerwaardrapport deel 1 en 2, Den Haag, 1976.
- R.IJ.P. Markerwaardatlas bodemgesteldheid en bodemgeschiktheid. Lelystad, juli 1976
- De Veer, J., Voedsel voor allen, plaats en rol van de E.E.G.
- R.IJ.P./Z.Z.W., Verkenningen Markerwaard, Lelystad 1975.